

НЕВЕН

NEVEN

КУЛТУРА
КЊИЖЕВНОСТ
УМЕТНОСТ

ПРИЛОГ
СРПСКИХ НЕДЕЉНИХ
НОВИНА
У САРАДЊИ
СА ЗАДУЖБИНОМ
ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА

БУДИМПЕШТА
АВГУСТ 2024

Вера Сидоренко Јелашић: „Морско дно”

Садржај

- Драгомир Дујмов
БЕШЕ ЈЕДНОМ ЈЕДАН „ГЛАС”
- Драгомир Дујмов
У СПОМЕН ЧИКА БУРЕ ЧОЛИЋА
- Петар Милошевић, Предраг Чудић,
Драгомир Дујмов
ВОЈИСЛАВ ГАЛИЋ „ВЕРТОГРАД НА ДУНАВУ”
- Војислав Галић
ПЕСМЕ
- Никола Ластић, Давид Кеџман Дако,
Драган Јаковљевић, Јована Вечић,
Грга Олах, Зоран Меселџија
ПЕСМЕ
- Драгомир Дујмов
ТРИ ДЕЦЕНИЈЕ „ГИМНАЗИЈАЛЦА”
- Давид Кеџман Дако
ТАМО ГДЕ ЈЕ ВРЕМЕ СТАЛО
- Милан Дујмов
ОПТАЦИЈА БРЕМЕНСКИХ СРБА
- Драган Јаковљевић
ПОЕТСКИ ВРЕМЕНПЛОВ
- Драгана Меселџија
ПЕСМЕ
- Мина Караџић
УСПОМЕНЕ НА БРАНКА РАДИЧЕВИЋА
- Мојо Медић
БРАНКО РАДИЧЕВИЋ У БАЈИ
- Милош Црњански
„ХТЕО БИХ ДА МЕЂАМ БРАНКА”
- Милутин К. Драгутиновић
ПЕСНИК СРПСКОГ ДУХОВНОГ ЈЕДИНСТВА
- „Застава”
ПАРАСТОС ЧИКА-ЈОВИ ЗМАЈУ У БУДИМУ
- Петар Милошевић
КРПИЦЕ ИЗ ТЕКСТ-СТИЛНЕ РАДИОНИЦЕ
- Давид Кеџман Дако
У ИВАЊСКОМ МЕЛЕМ-КОЛУ
- Љубинка Перинац Станков
МАПА НА ПЕЛЕНИ
- Ђорђе Нешић
СТАРА ДРАВА
- Драгомир Дујмов
ДУШЕВНЕ МУКЕ МИТА САЛАШАНИНА
- НЕВЕН 1982–1988
Председник уређивачког одбора:
Стојан Вујичић (1933–2002)
НОВА СЕРИЈА од маја 2003.
Бивши главни уредник:
Петар Милошевић (1952–2021)
Уредништво: Драго Каћмарац (главни уредник),
Милан Дујмов.
Материјална средства за објављивање
овог броја Невена обезбедила је Српска
самоуправа VII кварта, Будимпешта.

35 ГОДИНА ОД ИЗЛАСКА ЧАСОПИСА „ГЛАС“

Беше једном један „Глас“

После свега пет година постојања, далеке 1988. године, престао је да излази заједнички лист „Невен“, прилог „Народних новина“ за књижевност, уметност и културу. Очито незадовољни гашењем јединих периодичних литерарних новина у Мађарској које су излазиле на српском, хрватском и словеначком језику, тадашњи „јужнословенски“ интелектуалци су покренули иницијативу да се изда књижевни часопис који ће својом садржином и изгледом задовољавати критеријуме такве врсте периодичне публикације. Тако је у Будимпешти последњег месеца 1989. године објављен први број часописа за књижевност, културу и друштвена питања под називом „Глас“ Друштва српских, хрватских и словеначких књижевника у Мађарској. Издавач је био Демократски савез Јужних Словена. План је био да ће часопис из-

лазити три пута годишње, да ће се штампати на српскохрватском односно словеначком језику, претежно латиничким писмом, али ће по потреби бити заступљена и ћирилица.

Током прве године излажења часописа за издавача је био др Марин Мандић, тадашњи председник ДСЈС-а, да би од 1990. године за издавача био постављен Ђура Поповић, а потом Петар Милошевић.

„Глас“ је 1989. доживео три броја и то у два засебна тома. У поменутом часопису објављиване су песме, проза и драмска остварења домаћих српских, хрватских и словеначких аутора, затим есеји, те преводи дела мађарских аутора на наш језик, а потом и критички чланци. Први број је имао 112 страна. Други и трећи број „Гласа“ за 1989. – који су додуше изашли из штампе тек почетком наредне године – штампани су у једној свесци и то на 132 стране. Током 1990. године изашла су три посебна броја. Прелиставајући пожутеле листове сачуваних примерака примећује се учестало опадање броја страница. Наиме, док је још први број „Гласа“ за 1990. годину имао 132 страница, други број се већ био свео на 111, да би обим трећег броја – који је додуше изашао из штампе тек почетком 1991. године – опао на свега 84 нумерисаних страна.

Како сазнајемо из импресума часописа, редакција „Гласа“ налазила се у канцеларијским одајама Демократског савеза Јужних Словена и редакције недељника „Народних новина“ у Улици Нађмезе бр. 49, у самом центру мађарске престонице.

Уређивачки савет литерарног часописа „Глас“ чинили су: Петар Милошевић (председник), Стипан Блажетин (потпредседник), Стјепан Блажетин, Карел Гадањи, Војислав Галић, Марко Декић, Пера Ластих, Стеван Поповић, Јоланка Тишлер, Шандор Хорват и Динко Шокчевић. Уредници су пак били: Мијо Карагић и Предраг Степановић.

Садржај свих бројева „Гласа“ био је веома квалитетан, богат, занимљив и разноврстан. У часопису су искључиво штампана дела домаћих аутора што је било од изузетне важности за афирмацију овдашњих стваралаца. Магазин је

давао простора свим нашим „људима од пера“ који су тиме допринели очувању матерњег језика и јачању националне свести Срба, Буњеваца, Шокаца, Бошњака, Раца, Хрвата и Словенаца у Мађарској. Часопис је одиграо изузетно важну улогу у ширењу наше културе и књижевности на овим северним странама. Тада још нико није могао предвидети да ће „Глас“ уједно бити и последњи покушај заједничког стваралаштва и издаваштва Срба, Хрвата и Словенаца у Мађарској. Међутим, политичка догађања у Југославији утицала су и на овдашње „јужнословенске“ мањине.

Уредништво часописа престало је са радом последњих месеци 1990. године због издавања Хрвата из заједничког Друштва српских, хрватских и словеначких књижевника у Мађарској.

Д. Дујмов

Аутори чија су дела објављена у часопису „Глас“ (1989–1990):

Српски ствараоци: Војислав Галић, Драгомир Дујмов, Петар Милошевић, Душан Павлов, Милан Рус, Милан Степанов, Предраг Степановић.

Хрватски творци: Stipan Blažetin, Stjepan Blažetin, Marko Dekić, Branko Filaković, Đuro Franković, Zoltan Gatai, Ladislav Gujaš, Ivan Horvat, Mijo Karagić, Tomislav Krekić, Stjepan Lukač, Đuro Pavić, Ivan Petreš, Janja Prodan, Đuso Pužarov, Marga Šarac, Lajoš Škrapić, Jolanka Tišler.

Словеначки писатељи: Marija Bajzek, Irena Barber, Francek Mukič.

Мађарска ауторка: Nikoleta Gal

Преводи дела следећих мађарских књижевника: Eörsi István, Pilinszky János, Gyurkó László, Rákossy Gergely, Spiró György, Csoóri Sándor, Koncz István, Örkény István, Karinthy Frigyes, Sumonyi Zoltán.

ПОВОДОМ 15 ГОДИНА ОД УПОКОЈЕЊА

У спомен чика Ђуре Чолића (1934–2009)

Прошло је равно петнаест година од упокојења Ђуре Чолића, надалеко чувеног појца, чији је бас био толико чувен да му је једном приликом понуђена могућност да се запосли у будимпештанској Опери. Наш вољени чика Ђура је 12. јула 2009. прихватио позив да својим умећем допринесе слави Вечитог театра у простору где публику сачињавају душе оних који су променили светом. А међу њима се нашао и већина својих колега из сентандрејског хора „Јавор“. Чика Ђурина премијера у небеском позоришту почела је представом Великог режисера који је решио да му додели нову ролу која ће трајати у вечности. Но, ваља рећи да је чика Ђура ову улогу морао одиграти без иједне речи, без икаквог коментара. Мада, искрено речено, чика Ђура и није био вичан томе. Није било места под небеском капом где не би био примећен његов препознатљив громки глас. („Комшија! Иди с милим Богом!“) Понајчешће тај продоран бас би претходио физичкој појави врсног глумца, хористе, пијанисте, поклоника античких божанстава – Диониса и Талије.

Пре појаве његове препознатљиве силуете, њега би увек, попут неког угледног средњовековног витеза, најављивао „гласник“ који је свима давао до знања да пристиже наш незаборавни Синанпаша из рок-опере „Пастир вукова“, „Тета тета“

из „Сомборске руже“, стари генерал из представе „Краљ Јован“ или бас хора „Јавор“.

Без сумње, чика Ђура Чолић је својом појавом, вечитим шеретским намигом и несвакидашњом ведрином за тили час успео да освоји срца људи око себе. Сваким својим наступом неизбежно је дочарао смех на лице позоришне публике. Просто није могуће споменути чика Ђуру а да се човеку, ма и после толико година, не појаве око усана боре смешка. Једноставно, такав је био...

Ђура Чолић је рођен у Будимпешти на Ђурђевдан 1934. као млађи син родитеља који су у мађарску престоницу дошли са Космаја из места Мали Поповић у Србији. Као даровити млади пијаниста одушевљавао је многе љубитеље клавирске музике. Међутим, судбина му је одредила да ради као столар. Но, чика Ђура није могао да живи без уметности. Захваљујући свом музичком таленту био је дугогодишњи члан сентандрејског црквеног хора „Јавор“, па је захваљујући томе, као и остали чланови, награђен орденем Светог Саве.

Милан Рус, директор Српског позоришта у Мађарској, пружио је мо-

гућност чика Ђури да покаже свој глумачки таленат. Можда је један од његових најупечатљивијих наступа био онај у новом Националном позоришту у Будимпешти у улози Тета тете у оперети „Сомборска ружа“, делу Милана Руса, али ће исто тако остати у дугом памћењу и његова рола Синанпаше или игумана светогорског манастира у првој српској рок-опери „Пастир вукова“.

Према сопственој жељи прах чика Ђуре је посут у реку Саву у Београду, на његовом омиљеном месту: на Ушћу.

Д. Дујмов

Уметници Српског позоришта у Будимпешти у кафани „Олеон“ на углу Хутира и Ротенбилер улице, 1. јун 2004. (С лева) Милан Рус, Ђура Чолић, Јозо Маторић, Драгомир Дујмов

ОЖИВЉАВАЊЕ СЕЋАЊА НА ЗБИРКУ НАШЕГ ПЕСНИКА

Војислав Галић „Вертоград на Дунаву”

Минуле године навршило се тридесет година од изласка збирке песама „Вертоград на Дунаву” песника Војислава Галића. Издавач је био „Издан” – Издавачка радионица Српског демократског савеза у Мађарској. Рецензент наведеног издања био је др Петар Милошевић, професор Универзитета „Лоранд Етвеш” у Будимпешти, тадашњи главни и одговорни уредник „Српских народних новина”. Одмах на почетку морамо напоменути да вертоград има значење баште за гајење поврха. Ваља још рећи и то да је Галићева збирка обогаћена графикама о Сентандреји Вељка Михајловића, ликовног уметника из Београда.

Дана 9. децембра 1993. на седмој страни „Српских народних новина” објављена је штура вест о изласку књиге Војислава Галића. Испод кратког огласа налазио се факсимил насловнице са исечком из рецензије Петра Милошевића: „Главна линија песништва Војислава Галића је духовност, која се понекад јавља кроз сакралне мотиве и предмете (цркве, манастири), други пут пак сасвим директно, без посредовања објективно сакралних мотива. Између предметних и, рецимо, сасвим личних песама Војислава Галића разлика је само у путу, у стази, којом се међутим увек пролази од истог и стиже свагда до истога – до духовнога. Треба, свакако, нагласити да је у његовим песмама духовна синтеза онога за шта наш језик има две речи: духа и душе. Галићева поезија је у суштини проверавање сагласја између духа и душе, у свету и у песничковој личности. А склад духа и душе је онај темељ на којем почива склад личности, са самом собом и са светом такође.”

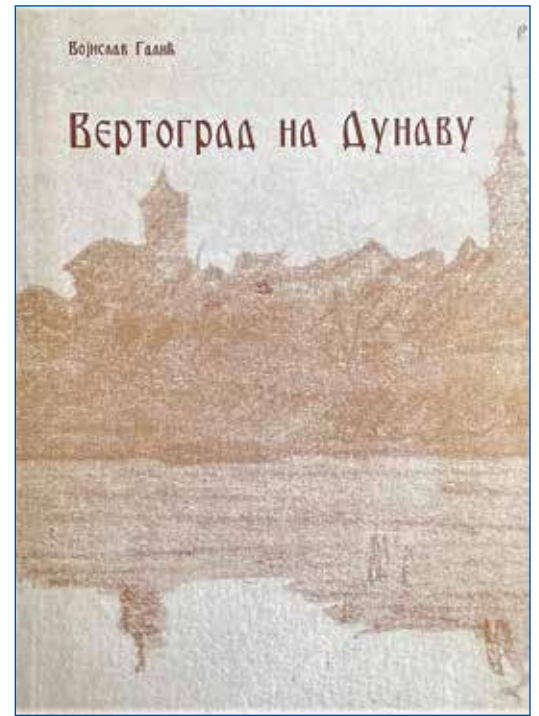
Др Петар Милошевић је најстручнији и најопширнији приказ о Галићевој збирци објавио у својој књизи: „Данас, јуче, прекјуче – Скице и есеје о нашој књижевности у Мађарској”, у издању Славистичке катедре Универзитета „Лоранд Етвеш” у Будимпешти, 2008. године. На крају студије под насловом „Агонија и сјај периферије”, Милошевић нам открива у загради: „2008. овде се објављује први пут”.

Овај пут издвојили смо почетак Милошевићеве стручне анализе о поезији Војислава Галића: „Песника ове обимом не превелике збирке занимају духовни, душевни и етички аспекти расејања које он доживљава као национално дефинисану духовну заједницу и душевно одређено братство, што је у складу с његовим духовничким позивом. Питања српског и православног заједништва у северној дијаспори Галић пројектује у два правца: ка општим људским пространствима и субјективним димензијама, а у обоме тражи смисао и циљ човековог учешћа у универзалном постојању и залог спасења. Његове песме су писане у класичном слободном стиху и делују као комплексне слике и сентенце, вибрирају између језичке лакоће и сакралне патине, а у том амплитуду сливају се у један добро препознатљив песнички глас.

На седмој страни „Српских народних новина”, 21. априла 1994. године објављен је приказ поезије Војислава Галића из пера Предрага Чудића, тадашњег сарадника „СНН”-а, под насловом „Лирско и духовно”. За ову прилику одабрали смо следеће фрагменте из поменутог стручног текста: „Наши људи у дијаспори, по природи свог положаја, и кад су интелектуалци и кад нису, у неку руку су песници. Песници су оним делом свог бића које осећа ону врсту меланхолије коју обично зовемо носталгијом, једном од најтежих »болести душе«. (...) У случају наших песника у Мађарској ова песничка болест је двоструко тежа, прво – то је као код Војислава Галића чежњиви поглед у славну прошлост једног народа где га сад има једва за једну службу божију, а некад је само у Сентандреји где песник Галић живи и ради, било седам православних богомоља, друго – на туђој »језичкој пучини«, у другом језику и окружењу и сам српски језик се доживљава као чежња, језик звани чежња. Отуд и код песника Војислава Галића толико поверења у изговорено и написано, као да су већ саме речи довољна гаранција песме. Непосредни животни амбијент песника Галића сам је по себи инспиративан јер је неоспорни симбол и наших сеоба и наше вере и наше прола-

зности, и снаге, и немоћи, и среће, и несреће. (...) Нама се чини да је Галићева поезија најзбудљивија, кад изненада у контексту његове иманентне духовности блесне нека сасвим изненадна, сасвим обична, чак натуралистичка слика. Ту је онда реч о уметничком факту, ту никакве примедбе о доличности и недоличности не долазе у обзир. То је просто поезија, а поезија је, кад је права, увек песма над песмама, религија над религијама. (...) Најзад, треба рећи да је Војислав Галић песник чији стихови могу наћи место у контексту савремене српске поезије јер то није поезија која се исцрпљује у локалном, мада је истини за вољу, будући да је ствара песник далеко од матице, осуђена да се полако и мукотрпно пробија до шире читалачке публике уколико се уопште за љубитеље песничке речи данас тако нешто може рећи. Но, она ће сигурно доживети комплекснија вредновања у оквирима укупне српске лирике.”

Д. Д.

ВОЈИСЛАВ ГАЛИЋ

Песме из збирке „Вертоград на Дунаву”

Вертоград на Дунаву

И
у вертограду Чарнојевића боравим
међу својима сам између самих
са лица отирем издајничку срећу
раздужен опанак сабрата и друга
сакатом ходу спрема пртину

баштиним око само да га склопим
бездетно опирем се утрини сна
још само пазим да како прошлост своју
не погазим и у ходу затрем себе
као семе макар за другог клија

II
уморила нас сопствена снага
као да извор прогриза
мехове туђе земље
и у ширини губи од врења
кара – расипа се копни до отуђења
расплинут (неразуман) на уснама
јер смо га прегршт по прегршт
разносили по свету у нади
да потпуно лечи од заборава
и према томе личи на вечност

III
још нам се чини да је месечина жеља
а испод седам крстоносних кипариса
у нашем врту старост претргнута
са затрављене хумке погледом прати

децу која заувек одлазе из вертограда
и нестају на рубу издаје

*
*
Виноградски крст
(Сентандреја)

на каменој лози стуба
сазрели гроздови предака миришу

привезан уз чокот крст на небу стоји

низ градске улице сјурио се корен
очајан преплиће усахле токове

са брда се север спрема да загрли
јато птица слеће зрно да попије

*
Манастир Грабовач
(Мађарска)

одавно у теби живе само сени
фреске су ти уздах – очи заточене

у долини где је некад гора била
зовеш и слушаш сопствени зов

само ти се једном сред месеца јула
окупљају птице да те развеселе

обасут си тада мелем-песмом наде
чини ти се ваљда вечно ће да траје

а с вечери само сузе твоје
када сунце тоне на фрескама стоје

*

Песма о болу

коме да понудим
ово мало рушевина на длану
два-три камена без рамена
једно доба без свога времена
сва досадашња лица бачена
низ грло три пуна века
у колебљиво сећање

-
коме да оставим
Реч ову да се узалуд не чује
када њен последњи звук кане
на нечије усне
развијалоњеног говора

-
коме да поклоним
прегршт помешаног неба и понора
ово мало себе на длану
ову рану

*

Вера Сидоренко Јелашић: „Октобар”

НИКОЛА ЛАСТИЋ

Освећење безимене светиње

Са скровите писте пале у заборав
злослутно полеће суманута тишина,
пратим је уснама радозналим, пун речи,
пун дивљења према невиној непогоди.

Празнике сам све преспавао будан,
али лопов никад био нисам,
трагови ми не смрде нечовјештвом,
осуђиван био сам само због снова.

Света је крв проливена у борби
за слободу, отаџбину и крст часни,
свети су гробови јунака светли,
свет је олтар, часна је трпеза.

Света је и слатка тајна причешћа,
благословене су бол, патња и смрт,
упала слепог црева и мокраћа
од зрака сунца љубављу саткана.

Благословен је ко долази у име
господње, багословени су и свети храм,
мирис тамјана, чираци, рипиде,
и утопљене душе што вребају дан бео.

✱

ДАВИД КЕЦМАН ДАКО

Кад је потоп предалеко (Ивањданска)

Кад поново падне киша,
она киша одвајкадна,
сетићеш се, заплакаћеш
надом опет умивена,
безостатно избистрена,
ка светлости заходила,
у благи осмехнута –
бескрај бродиш.

И не бој се! Биће боље!

Пашће киша однекудна
из облака ненаданих,
са свих страна долазећих,
у једину све призваних.

Потрајаће дажд до јутра,
растамниће недовиде,
пут бескрајем у тишини.

Вратиће се воја срећа
кад поново падне киша,
киша она благодатна,
без питања зашто, докле,
кад је Потоп – предалеко.

✱

ДРАГАН ЈАКОВЉЕВИЋ

Пали рајеве

Када ти прође
пола живота,
покретни излози
са твојим блиставим
али недотакнутим
рајевима
одједном устукну
и крену некуд
унатрашке.

Комешају се,
саплићу,
тетурају,
неки и падну,
али ћуте,
као и ти.
Удвара им се време,
та неомеђена
бела
халапљива мрља,
увек храњена,
никад довољно.

Загледа их
заводљиво
и мами
у своју челюст,
искићену речитошћу.
Узалуд се бацаш
на пале рајеве
и упорно понављаш
тај дуго чувани
немужти
ритуал дозивања.

Тако омамљене,
време их већ узима
и полаже
себи на жртвеник,
док наставља да граби
кроз дубине
своје хладне,
пихтијасте белине.
Узалуд рукама
стежеш ваздух
не би ли га учинио кадрим
да опонаша живот,
макар и овај,
притешњен
у остатак
који се круни.

Ослушни ипак
ове слабашне
али спокојне
гласове,
просуте
кроз пукотине
све ближег неба.
Сићу тако
понекад
на крошње
и шапућу.
О рају,
оном у теби,
који ниси стигао
ни да наслутиш
пре
но што је зашао
за сенку.

✱

ЈОВАНА ВЕЧИЋ

Фибоначијев низ

Беспрекорна пропорција
њихов свет
у њему пуж
у бескрајним фрагментима
у његовом олуку се сакривамо
очешљане косе
слузавих очију
златни пресек нам скрнави лице

Ми смо елементи
који се сабирају
они су збир
претходна два
ми смо пресликавање
природе
они су сликари
и математичари
срачунају нас и додају
крајњем резултату
доњег степеника

Потврђен од стране оних
који су са нама, али ћуте
да не би покварили
мапирање компјутерске
радње
док ми рачунамо пешке
и дефинишемо релацију
варијабилности која се
константно удаљава

✱

ГРГА ОЛАХ

Песма за све вас

Некако никад нисам сигуран куда
кривудам, коју кривуду хватам.
Као трудим се, али не верујем себи
или у себе.
Увек проклето измешан између
оптимизма превеселог и спокојног
песимизма...

Не знам ни ви куда кривудате, али
некако сте увек ту,
можда се не трудите увек, али ипак
сте близу, топлину зрачите
бесконечно разних
димензија, инспирације кротите, снагу
рађате љубављу.
Увек сте проклето измешани са
бригама свакодневним и
надљудским.
Али ви сте ипак моја песма.

✱

ЗОРАН МЕСЕЛЦИЈА

Музика

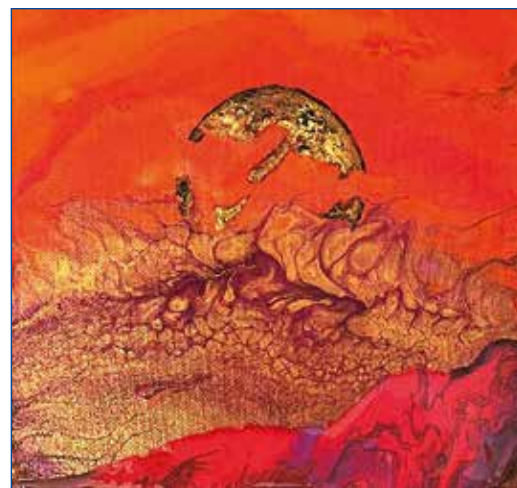
Месец на небу
као ритуал – у крви

Из таме, окована бетоном,
поглед жртве која се приноси

Док допиру звуци познате мелодије
заплешу на олтару,
у инат њиховим боговима

Ти поведи,
јер овај плес, даме бирају

✱

Вера Сидоренко Јелашић: „Црно сунце”

Три деценије „Гимназијалца“, листа Српске гимназије у Будимпешти

Прошле године је прослављена тридесета годишњица почетка рада самосталне Српске основне школе и гимназије у Будимпешти. Дошло је време да се присетимо и „Гимназијалца“, школског листа наше васпитно-образовне установе на Тргу ружа чији је први број објављен новембра месеца 1993. године. Међу члановима уредништва нашли су се уједно и аутори објављених чланака: Лариса Бенчик, Александер Урком, Радован Радошевић, Ермина Бакић итд. Наш средњошколски лист штампан је у црно-белој техници а имао је дванаест или нешто више страница А/4 формата. Не зна се тачан број страница, пошто нисмо успели да пронађемо први број „Гимназијалца“. Лист је рађен компјутерском техником, а штампан је у потпуности ћириличним писмом. Срећом, изглед насловне стране сачуван је у 47. броју (25. новембар 1993.) „Српских народних новина“. Други број је изашао управо на Ђурђевдан 1994. године, на дан храмовне славе пештанске српске цркве и показује разноврсност садржаја, почев од самосталних написа, па све до фотокопија новинских чланака и црно-белих илустрација.

Пре осамостаљивања пештанске српске школе, у заједничкој Српскохрватској гимназији, постојала је дуга традиција уређивања школског листа. Када сам ступио у први разред заједничке нам гимназије, почетком давне 1977/1978. школске године, био сам у прилици да читам тадашње новине које су уређивали наши гимназијалци. То је био двоброј листа „Комета“ чију је насловну страну красио цртеж ракете која управо напушта земаљску куглу. На четрнаест страница А/5 формата (са текстовима штампаним на десној страни) објављени су двојезични написи и песме (на српскохрватском и мађарском језику) наших средњошколаца. Лист је писан машином за куцање са латиничким писмом, а умножаван техником штенцила. Ваља напоменути да је то био први а уједно и последњи број „Комете“, који су уређивали Радован М. Филаковић, ученик IV, и Жељко Петковић, њак III разреда наше гимназије, обојица родом из Сантова. Фебруара месеца 1978. године у Српскохрватској гимназији у Будимпешти објављен је нови ђачки лист под насловом: „Наша ријеч“. Главни уредник је био матурант Радован М. Филаковић. „Наша ријеч“ је излазила све до краја осамдесетих година, да би њено место доцније преузела „Школска торба“.

Вредно је споменути да су се међу члановима уредништва наших гимназијских листова нашли махом они ученици који су данас водећи интелектуалци и књижевници како код Срба, тако и код Хрвата у Мађарској. То дакако указује на важност гајења писане речи током средњошколског школовања. Занимљиво је да у првом броју „Наше ријечи“, поред песничких остварења, наилазимо и на критичке чланке. У „Нашој ријечи“ повремено су објављивани чланци и књижевна остварења штампани ћириличним писмом.

Први број „Школске торбе“, листа Српскохрватске гимназије објављен је, највероватније, крајем 1988/1989 школске године. Чланови уредништва били су Стеван Гал (главни уредник), Андрија Буркуш, Никола Ластих, Ладислав Пировић итд. Лист је имао чак 32 страна А/4 формата. Рађен је компјутерском техником, али су насловна страна као и наслови појединих рубрика рађени још увек мануелно. Лист је доносио како латиничке тако и ћириличне написе. Последњи број је изашао пре распада заједничке Српскохрватске школе у Будимпешти.

Школски лист самосталне Српске гимназије „Гимназијалац“ и данас излази периодично, три пута током школске године. Он је последње две деценије штампан високо квалитетном дигиталном техником, у боји, А/4 формата. Први број „Гимназијалца“ штампан у боји објављен је јуна месеца 2004. године.

Поменути школски лист данас излази на шестнаест страна, а штампан је ћирилицом. Морамо признати да је садржај веома квалитетан и представља најбоље радове, чланке, песме и прозне написе наших гимназијалаца. Лист доноси занимљиве прилоге о богатом образовном, културном, уметничком и спортском животу српских средњошколаца у Будимпешти. Посебно ваља споменути и квалитетан дизајн листа који је потпуно савремен.

Овде ваља навести и то да је „Гимназијалац“ једини омладински лист који се деценијама објављује на српском језику у Мађарској. Њега уређују талентовани гимназијалци који тиме увелико доприносе очувању, неговању и унапређивању српског језика на овим нашим северним просторима.

Д. Д.

ДАВИД КЕЦМАН ДАКО

Тамо где је време стало

Драгомир Дујмов: „Под сенком будимског Герзелеза”, Задужбина
Јакова Игњатовића, Зид Студио, Будимпешта, 2024

Из књиге у књигу Драгомир Дујмов, српски прозаиста импозантног приповедачког и романескног опуса, остаје доследан свему оном што је, иначе, одлика самосвојности његовог књижевног концепта: заокупљеност темама, односно веома занимљивим догађањима из прошлости српског народа а највише оног његовог дела који се односи на мање нам знана или у земљи матици посве непозната збивања са дубоким трагом од засебног значења по онај део српског национа који после великих сеоба, а није била само једна, оне из 1690. године, вековима живи на тлу некадашње Угарске, данас Мађарске. И увек су то, једнако и у причи и у роману стварносни догађаји и у њима посве аутентични актери. Њихова веродостојност проистиче из заснованости на релевантној документаристичкој грађи коју писац обилато користи при ткању својих такође аутентичних повесница надограђених, наравно, увек с мером, фикцијом, али без ризичног измака од реалног. Самосвојност Драгомира Дујмова је потврђена и делом „Под сенком будимског Герзелеза”, мозаик-романом од петнаест поглавља од којих је свако потпуно заокружено, аутономна целина а у једно их повезује главна нит чијим следом стижемо, све по кључним етапама, до потпуног увида у романсирану биографију централног лика, својевремено чувеног и угледног фотографа маистра Павла Бадовинског. Упознајемо се са његовим животним током, расветљењим овим делом, свим причама и о њему и о другима са којима се од ране младости па све до краја живота, среће, сукобљава, мири и полемиче.

Као и већина његових саговорника, главних актера у причама које су, за разлику од прича у претходним књигама, махом у форми дуодраме, тако је и Павле Бадовински сујетан, ташт човек, у понеким ситуацијама и искључив, посебно када је реч о националном, патриотском осећању, о величини и значају Срба и српства уопште, у свету науке, књижевности и културе, при речи о њиховој трагичној судбини кроз многе епохе као и о православној вери, њеним великодостојницима из Епархије будимске, о чему је све реч у овој књизи, увек је то човек са тврдим веровањем у ширину свог знања и својих могућности чиме може да утиче на промену реалног стања, у своју битност. Показује се, међутим, да он уме да влада својом сујетом и тиме се избавља од дејства те „сласти за ег” и тог „отрова за душу”. Иначе, ваља и овом приликом при слову о сујетницима каквих је највише у овом роману Драгомира Дујмова, а међу њима су и великани српске и мађарске књижевности, неколико српских епископа, подсетити да су сви људи у мањој или у већој мери, сујетни, без изузетка, али се разликују у степену изражајности своје таштине, своје жеље да од других добију потврду властите вредности, подразумева се и вредности народа и вере којој припадају.

Иако без оног стандардног у погледу јединства радње, што је својствено класичном концепту и приче и романа, готово све приповедачке целине у роману „Под сенком будимског Герзелеза” у знаку су дијалога а има их које су остварене у форми мозаичног сплета предања и легенди, каква је и увод у ово дело, или код родословне повеснице, трагања за далеким коренима а све ради указивања на оно дубоко скривено како у свом, тако и у идентитету свог страдалног, сеобног, расколу и те како склоног народа. О било каквој форми или о садржајности приче да је реч, у свима је видљива ауторова тежња за откривањем оног мање или више скривеног у идентитету његових ликова. И управо у том тајновитом садржана је драж приче а што изазива и задовољство читања о непознатом, посебно када је реч о величинама, о знаменитим личностима, о неколичном али такође људском, јер „природа тражи своје”, претеране страсти, сласт за егом, таштина, нарцисоид-

ност, преосетљивости, сва та понекад и детиња а кроз живот још недовољно превазиђена жудња за прихватањем и свесрдним одобравањем, глад за љубављу, за престижношћу, за тријумфом, све то чини да нову прозу Драгомира Дујмова, све те дуодраме доживимо као измак од досадашњег концепта, као вредност досегнута стваралачким зрењем у процесу од три деценије.

Будим а потом и Пешта најчешћа су попришта догађања у овим причама, али су, што је у погледу психолошког профилисања ликова, тесно везани за оно најбитније у идентитету централних или писцу и те како важних споредних ликова са именима и данас знаним, често и са спомен обележјама у местима (Сентандреја, Баја, Печуј...). Није без разлога и то пре више од једног века, некад пештански студент и знаменити српски песник и прозаиста Вељко Петровић, такође један од актера у овом роману, далеке 1961. године написао „Ал, свуд, свуд бришу наше трагове”, али чини се да се та горка опаска односи више на здања у просторима где је некад далеко више било Срба и где се чешће чуо српски говор, а не на оно на шта у петнаест поглавља указује писац који је овим романом више него у другим прозним остварењима сав усредсређен на Будим а у њему и онај део дунавске обале именом Табан.

Многих, не само српских здања на овом простору одавно нема, слабо се чује српска реч, али постојани су неки други макар и невидљиви и нечујни но такође битни трагови: у делима писца, на фотографијама какве је творио и угледни фотограф Павле Бадовински, доступни су у државним архивима као и оних у ризицима Српске православне цркве на тлу Мађарске, има их на страницама старих српских часописа и новина, јер у Будимпешти је колевка српске периодике и журналистике, са садржајима које Дујмов веома често користи у својој прози, али тако да и свој стил прилагођава оном како се то чинило у времену и у истом простору у које нас причом враћа. И не само људима и збивањима у старом Будиму, већ су то и приче о пикантеријама (детали о јелима, пићима, боемској атмосфери...) какве је било могуће наћи у оновременим табанским ресторанима попут Павлу Бадовинском посебно драге „Филаделфије”, или „Код златног јелена” (и данас постојећег), и у гостионицама „Златна гуска” и „Дубоки подрум”.

У свим тим пичама о непролазним, не само о људима, ту је истовремено и слово о узвишеним вредностима до којих је људима из онага доба било посебно стало, чега се ни при најчешћим животним доловима сви ти оновремени достојанственици никада нису одрицали, чувајући тако своје господство, своје место међу себи равним, своју националну и духовну припадност, уз све поштовање за вредности и идентитет другог и то на начин како поштују и сами себе.

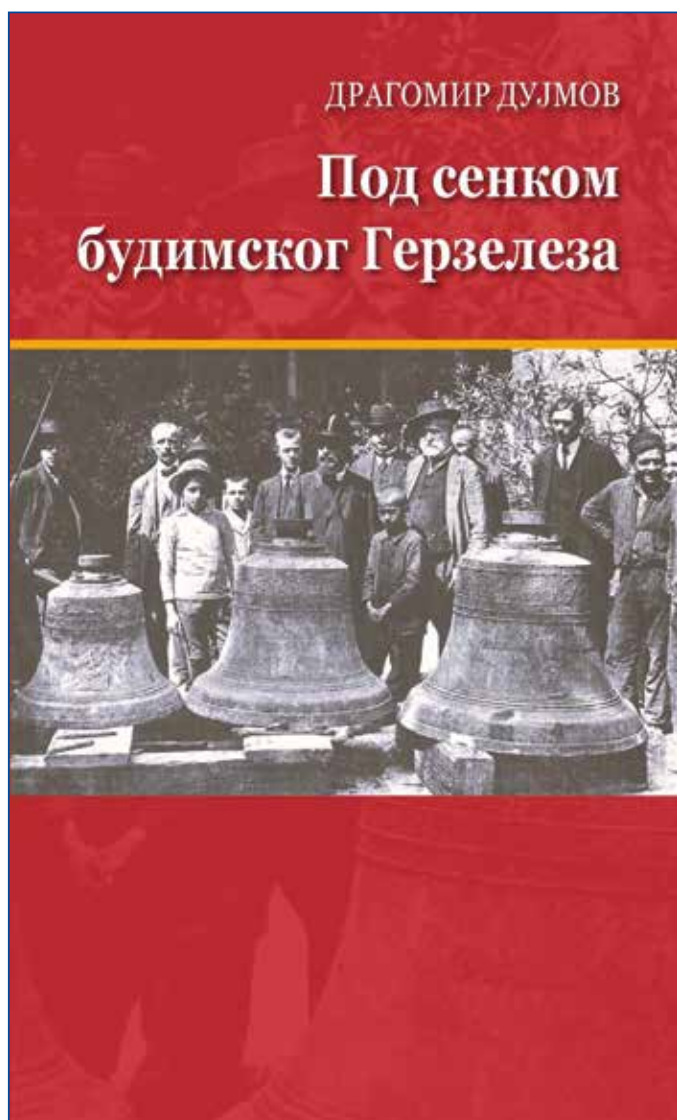
Ваља истаћи и то да Драгомир Дујмов при обелодањивању оног најважнијег у идентитету својих аутентичних ликова уопште није склон њиховој глорификацији или идеализацији, било да је реч о угледним српским или мађарским угледницима, као што су Стеван В. Поповић, уз маистра Павла Бадовинског централни лик у причи „И

пашће, али господства неће дати”, писац Шандор Марай („Самарићани у огледалу маистра Бадовинског”), Вељко Петровић („Време мерено по мирису Дунава и по сенкама Герзелеза”), Велимир Недељковић, парох будимске Саборне цркве Силаска Светог Духа на апостоле, епископи Георгије Зубковић („Рођендански поклон”) и Лукијан Богдановић („Прелиставајући стари фото-албум”), или Ђула Круди, лик у причи „Поноћни дуел у »Дубоком подруму«”, некад популарни мађарски писац који и себе као и маистра Бадовинског доживљава као „праве правцате Дон Кихоте” јер је, будући свестан своје и саговорничке таштине, са знањем о илузорности оног ка чему обојица теже, у шта залажу оно највредније од свог живота, сву своју стваралачку енергију, па и своје срце.

Роман је остварен као галерија портрета знаменитих људи који су живели крајем деветнаестог и дуго током двадесетог века. Портретиста је и сâм главни јунак овог романа, велики српски родољуб, сакупљач блага старог Табана, маестро Павле Бадовински (преминуо у Будиму 1937. године, за чији се гроб данас не зна). Ишчезли, да ли без трага, као и наша Саборна црква у Будиму 1949. за Стаљинов 70. рођендан, као и наше православно гробље, сви они са фотографија знани нам кривудава сокаци и српски домови у којима се испред икона богобојажљиво палио жижак у кандилу...

Нестадоше легенде, казује Драгомир Дујмов последњим реченицама романа „Под сенком будимског Герзелеза”, „заборавише се песме, изгубише се из памћења све анегдоте и васколики надимци чувених боема и раскалашних табанских бекријаша. Прхну у облак читав један свет, читав универзум Павла Бадовинског, тог последњег чувара пламичка кандила табанских Срба. Као да га никада није ни било под сенком будимског Герзелеза.”

У овим причама као и на фотографијама више нема пролазности. То је оно магично место вековима сабране тишине и у њој онај мистични простор где је време заувек стало. ■

МИЛАН ДУЈМОВ

Оптација бременских Срба

Дринска дивизија српске војске је крајем Првог светског рата, 13. новембра 1918. године, прешла Драву и запосела Виљан, Мохач и Шиклош. Од поменутог датума па све до 26. августа 1921. године Бремене као и цела Барања налазили су се под српском окупацијом. Но, у Бремену у датом раздобљу ипак није дошло до радикалних промена, пошто су србијанске власти и даље оставиле на снази пређашње уредбе мађарских власти.

Ускоро је уведен српски као службени језик, уз напомену да се мађарски језик и надаље без ограничења могао користити чак и у административне сврхе. Није било знатнијих промена ни у самом руководству насеља, што је значило да нова српска власт није доводила и запошљавала своје људе. То се дакако односило и на школство. Захваљујући томе у основној школи су се предмети као што је историја и географија предавали према прописима српског наставног плана, са напоменом да је план прилагођен за дато подручје. Тако, можемо изјавити да српска окупација није битно мењала свакидашњи живот становништва Бремена.

Међутим, после Тријанонског уговора, 4. јуна 1920. године, граница између Мађарске и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца повучена је тек неколико метара јужно од краја села Бремена. Тада се у кругу бременских Срба, уз широку потпору и учесталу агитацију србијанских власти и Српске православне цркве, јавља идеја и намера да напусте своја вековна огњишта. Оптирала су замало сви житељи српске националности. Тако су Срби убрзо и из овог барањског места заувек нестали. Исељење бременских оптаната извршено је током наредних година све до почетка 1930-их година.

Исељене српске породице из Бремена по местима насељења у Краљевини СХС (Југославији)

Апатин:

Избрадић Миљивој 107

Барањско Петрово Село:

Вучић Смиља 54
Примуш Марко 189
Стучић Сима 236

Бели Манастир:

Богосављевић Перса 18
Бојанин Васа 19
Бојанин Савета 21
Избрадић Младен 108
Марић Обрад 142,
Милосављевић Урош 155
Талијан Душан 237
Талијан Саво 243
Талијан Стеван 245

Белје:

Гачић Богољуб 57
Гачић Чедомир 58
Дадић Сава 65
Цицак Цветко (262)

Београд:

Рибих Велемир 217

Богојево:

Избрадић Радослав 110

Болман:

Вучић Петар 50

Грубаковић Лазар 60
Грубаковић Светозар 61
Драгосављевић Латина р. Ћосић (74)

Дреновац Живан 82
Илић Драга 117
Илић Смиља 118
Папрић Раде 171
Поповић Станоје 188
Ћосић Ђока 256

Брањин Врх:

Агић Милан 1
Вучић Којан 41
Вучић Милован 49
Драгосављевић Стеван 77
Јелић Обрад 122
Митровић Јован 157
Петровић Јован 174
Станивуковић Софија 223,

Валново:

Колесар Паво 133

Велики Гај:

Барбировић Сава 11
Вучић Бранко 36
Вучић Васа 37
Вучић Лазар 43
Вучић Цвета 56

Грабовоц:

Новаковић Смиља 161

Даљ:

Талијан Милан 240

Дарда:

Алексић Јован (3)
Аћимовић Лазар (5)
Барбировић Гојко 8
Барбировић Ђоко 9
Барбировић Цветко 13
Брдарин Ева (25)
Веменац Гина (30)
Вранић Васа (31)
Вучић Миланка (47)
Вучић Миљивој (48)
Глуваковић Раде 59
Избрадић Стеван (115)
Јовановић Смиља (123)
Максимовић Лазар 136
Марић Марија (140)
Марић Обрад (143)
Папрић Михајло 168
Петровић Живко 173
Пешић Божидар (181)
Пешић Милан (183)
Пешић Милош (185)
Радановић Боса (190)
Радановић Васа (191)
Радановић Драго 193
Радановић Милан 198
Радановић Смиља (202)
Станковић Младен (233)
Талијан Љубомир 239
Талијан Светозар 244
Талијан Стојан 246
Ковљанић Даринка (255)
Цицак Јоца 260
Чепинац Станоје 263
Чепинац Стојан (265),

Доњи Михољак:

Анђелић Дамјан 4

Јагодњак:

Бертић Пантелија 16
Вучић Лазар 44
Вучић Лазар 45
Вучић Петар 51
Драгосављевић Ђока 70
Дреновац Љубомир 84

Дреновац Радован 86
Ђелановић Кристина 90
Ђелановић Љубица 92
Мишковић Анка 158
Мишковић Лазар 159
Петровић Петар 176
Петровић Светозар 177
Ћосић Латинка 257
Ћосић Младен 258,

Каменац (Дарда):

Избрадић Богољуб 100
Избрадић Пава 109
Радановић Роман 200

Каранац:

Марић Петар 146
Шимуновић Радован 273

Кнежеви Виногради:

Избрадић Срето 113
Ковачевић Милан 130
Ковачевић Миљивој 131

Котлина:

Вучић Светозар 53,

Кућанци:

Терзић Ђорђе 253

Луч:

Воргић Марко 27
Воргић Марко 28
Воргић Мијо 29
Драгомировић Мито 67
Слепчевић Матија 222,

Марадик (Бешка):

Вучић Драгиња 38
Вучић Живан 40
Дадић Арса 62
Дадић Живко 63
Избрадић Драгиња 102
Пешић Миљивој 184
Радановић Ђока 196
Радановић Марија 197
Радановић Младен 199
Тешић Божидар 254

Маринци:

Павковић Михајло 162,

Милешево-Кутош (Србобран):

Избрадић Богољуб 101
Избрадић Живојин 104
Избрадић Светозар 111
Избрадић Светозар 112,

Кутош (Србобран):

Воргић Ђуре 26
Избрадић Љупко 105
Избрадић Добрен 106
Избрадић Стеван 114

Нови Бездан:

Бачван Јеврем 14
Ђелановић Лазар 91

Нови Болман:

Драгосављевић Тоша 79

Осијек:

Тарадан Адам 247
Тарадан Ловро 249
Тарадан Паво 251
Тарадан Перо 252
Шимуновић Бранко 269
Шимуновић Лепосав 271,

Петловац (Дарда):

Барбировић Пелагије 10
Бојанин Пела (20)
Бошњак Кристина 22
Вуковић Сава 35
Вучић Стеван 55
Драгосављевић Персида 75
Дреновац Војислав 80
Дреновац Ђока 81
Иванчевић Мила 99

Ковачевић Младен 132
Марић Младен 141
Милинковић Миле 148
Милинковић Милош 149
Милошевић Димитрије 156
Новаковић Драго 160
Радановић Даница (192)
Радановић Младен 209
Радановић Смиља 210
Радановић Софија 211
Радановић Урош 212
Станисављевић Димитрије (225)
Станисављевић Михајло (230)
Швракић Милан 266,

Поповац:

Дреновац Милка 85
Дреновац Станоје 87
Дреновац Стеван 88
Ђукић Милан 93
Станисављевић Бранко 224
Станисављевић Живан 227
Станисављевић Стеван 231

Пустара-Сепеш (Болман):

Вуковић Бранко 32
Вуковић Младен 34
Радановић Ђока 195
Радановић Софија 203

Сента:

Вучић Савета 52
Катанић Милан 125
Катанић Мојсије 126,

Суботица:

Рогич Марија 218,

Србобран:

Радановић Теодор 206
Радановић Урош 207

Средњи Салаши – Бајша

(Бачка Топола):

Живановић Јустина 95
Живановић Милош 96
Живановић Светотар 97
Папрић Аврам 164
Папрић Марија 166
Папрић Петар 170
Станисављевић Драго 226
Станисављевић Цвјета 232
Цицаковић Тома 261

Торјанци:

Јањић Мато 120
Јањић Паво 121,

Угљеш:

Милиновић Милан 153
Пољаковић Паја 186
Радановић Душан 194,

Чемин-пустара:

Агић Младен 2
Драгосављевић Јован 73
Катанић Момчило 127
Максимовић Дионисије 135
Марић Аца 138
Петровић Стефан 178
Радановић Светозар 201
Ратковић Богдан 213
Салмадић Смиља 219
Салмадић Познан 220
Стојаковић Ђока 234

Хоргош:

Десанчић Милан 66,

Штиљановићево:

Папрић Душан 165,

Легенда:

166 – место где је насељена породица (225) – планирано место за насељење, али је непознато стварно место настајења
120 – шокачка породица ■

ДРАГАН ЈАКОВЉЕВИЋ

Поетски времеплов

Драгана Меселџија: „Памтим”, ZiD Studio, Будимпешта, 2024 (Штампање књиге потпомогле су: Задужбина Јакова Игњатовића, Српска народносна самоуправа у Ержебетварошу и Српска народносна самоуправа Стари Будим – Бекашмеђер у Будимпешти)

У тренутку експанзије осредње и лоше поезије, узроковане прекомерном либерализацијом у издаваштву и ишчезавањем књижевних дела, светлост дана је угледала збирка песама „Памтим” Драгане Меселџије, српске песникиње из Будимпеште. Она је до сада љубитељима поетске речи била позната пре свега као аутор поезије за најмлађе објављиване у зборницима, често хваљене, па и награђиване, али како спада у оне посвећенике који у поезији траже и проналазе лековита својства, од којих потом справљају духовне мелеме за сопствене слабости и колективна посрнућа, чини се да јој објављивање збирке веома дуго није био приоритет. Тиме је још једном потврђена мисао Бранка Миљковића, који је говорио како је „песник одуке био онај који у другима лечи болест од које сам умире”. И управо због такве посвећености ауторке, наша заједница у Мађарској и српска књижевност уопште, већ деценијама су у ситуацији да имају веома плодну песникињу чије је стваралаштво, њеном вољом, увек чекало „нека боља времена” да буде публикувано у форми књиге. И ко зна колико бисмо дуго били ускраћени за једно такво издање, да издавачка кућа „Зид Студио” из Будимпеште није одлучила да коначно стави тачку на ово предуго чекање и на дар нам пружи њену прву књигу за одрасле. Имајући, такође, у виду чињеницу да српска заједница у Мађарској, бар у оквиру својих многобројних институција, нема и установу која би се континуирано бавила издавањем књига и да се зато наши малобројни књижевни ствараоци, како сами кажу, сналазе како знају и могу како би читаоцима представили своја дела, хвале је вредан најновији подухват овог приватног издавача.

Самим насловом збирке „Памтим”, Драгана Меселџија дискретно позива читаоце да закораче у њен поетски времеплов и придруже јој се на путовању кроз минуло. Већина песама припада рефлексивној поезији, а одликују их рафинирана реминисценција, изазовна полисемија и магија подтекста. Њена поезија је мисаона, са дубоко емоционалним односом према свему проживљеном, било оно добро или лоше. У свом солилоквију,

протканом успоменама и сетом, песникиња нам кроз емотивно исцртану паралелу између времена прошлог и садашњег казује о мирисима недељног ручка и једном другачијем времену, које јој „као доброту бреме одмара на плећима”. Памти доброту комшилука, „без себичлука и простаклука, прострту из откључаних врата и широм отворених капија, добрих намера”.

У свести читаоца се, након ових стихова нижу слике драгих предака. Видимо их како јутарњу кафу испијају у друштву комшија, којима су неретко једног јутра били домаћини, а следећег гости, и тако деценијама. Био је то, прisetимо се, прави начин да и практично покажу оно о чему су увек говорили – да је добар комшија благо, драгоценије и од крвних сродника. Тако се у нашем народу стварала једна особена врста духовног сродства. Били су ту једни за друге у приликама и неприликама, у временима добрим и злим; међусобно се подржавали и храбрили, заједно се веселили и туговали, лечили једни друге када је требало, па и главе заједно спасавали.

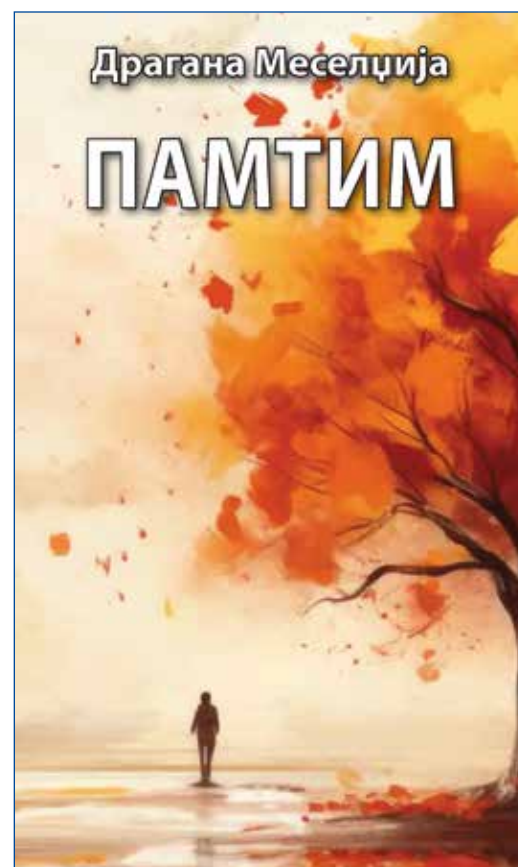
У судару таквог времена и овог нашег, што „као хладних бисера ниска шљашти, а тамни и душу стиска”, лирски субјект књиге „Памтим” спас проналази у памћењу доброту која већ миленијумима на својим плећима носи и од пропасти чува поступате људске цивилизације и стога овако казује: „И све што не ваља / преправљам и кратим / а душу греје / то добро / што сећањима / златим / и памтим.”

Иако то директно не спомиње, песникиња нас посредно упозорава на погубност нових модела међусобне комуникације и на снажан продор људске хладноће која прети да нас потпуно окује и одвоји од човечности као наше суштине. Остваривање личног интереса путем манипулација данас је нешто што се толерише, подразумева, па и очекује. Не треба бити стручни аналитичар да би се приметило како макијавелистички принцип („циљ оправдава средства”) у многим сферама постаје носилац примарног система вредности. Многи не бирају средства којима ће у први план истаћи себе како би из тог истицања остварили непосредну корист, по правилу на штету неког другог. Поста-

ло је потпуно неважно како ће се осећати онај ко је таквим понашањем погођен.

Кроз измаглицу сећања, обојену благозвучјем и суптилном еуронијом, песникиња Драгана Меселџија се у појединим песмама директно обраћа драгим особама, а посебно снажан печат овој књизи дају њена поетска казивања о мајци. Могло би се рећи да је поред насловне песме „Памтим”, једна од најснажнијих, а тиме и носећих у збирци она под насловом „Даљина”, у којој песникиња описује изненадни сусрет са својом мајком: „Загрли ме и стеже/ од зебње неке, / тешке, / далеке./ Док гледа ме понизно/ тај поглед ме заболи/ и душу ми оголи./ Осетих се туђом и далеком/ и уплаших се те даљине./ Она неспретно затеже/ стару кецељу,/ а ја се постидех/ своје свилене хаљине//”

Ако су највећа слава народа његови писци, наша књижевност, а посебно српска заједница у Мађарској, имају разлога да буду поносни. Песме Драгане Меселџије су, управо због њихове снажне симболике, универзалних значења и хуманих порука које носе, предодређене да трају и да нас, након сваког новог читања, учине бољим људима. ■

ДРАГАНА МЕСЕЛЏИЈА

Песме

Памтим

Памтим
мирис недељног ручка,
и неко друго време,
што као доброту бреме
одмара ми на плећима.

Памтим и топлину
комшилука,
без себичлука
и простаклука,
прострту иза
откључаних врата
и широм отворених капија
добрих намера.

А ово данашње,
ко терет притиска,
и као хладних
бисера ниска
шљашти, а тамни
и душу стиска.
И све што не ваља

преправљам и кратим,
а душу греје
то добро што сећањима златим
и памтим.

Башта анђела

Старице моја...
Ти која си скидала звезде за мене,
и чувала их на длановима уморним,
видљиве само мени,
а скривене од очију туђих.

Руке ти се уморне
позлатиле,
док бивствујеш у даљинама
незаним смртнима.

Сенко моја нечујна...
Твоја душа стражи и сада,
над мојим сновима и хтењима.
Неуморно, упорно, без предаха.

Још поглед твој осећам
на рамену.
Испраћа ме и дочекује,
а као бич опомиње
брига твоја.
Опија мирис.

То ти душа процвала
најлепшим цватом,
у башти анђела.

Ћутим о теби

Ћутим о теби,
скривеној
у крошњама мојих успомена.
Закриљеној и зашущканој
само мени видљивој
и знаној
и повереној на чување.

Остани спокојна
ти, моје склониште
и уточиште од мене саме.

Бићеш моје сећање,
мој мир и немир,
и сваки трен ћу тобом звати.

А ти,
опомени ме и укори увек
на мој и твој дан,
који си запечатила собом,
заувек.

ДВА ВЕКА ОД РОЂЕЊА БРАНКА РАДИЧЕВИЋА (1824–1853)

Успомене на Бранка Радичевића

„Бјеше нешто више од осредња раста, тијела размјерна, витка па опет зато поснажна. На живом, и љети разголитаном врату, сјеђаше глава дивна кроја, широка пјесничка чела, густе, отвореномрке косе. Чешљаше је унатраг, а бјеше дуга те му падаше чак до рамена. Каткад би у разговору затресао ту бујну косу као лав своју гриву. Испод чела сијеваше око необичнијем сјајем. Дојако не видјех тијех очију. (...) По разрезу велике па опет у главу утекле, свијетлише испод мрких трепавица њеком особитом сивозеленкастом бојом, и одудару чудновато од мркијех поносно узвијенијех вјеђа. И сјај и израз бјеше им сасвијем необичан, рекла бих, надземањем и вјеран тумач пјесничке душе. Нос бјеше у размаку појак, па полажаше од чела доље сасвијем право, али све

усуканије. Уста бјеху пуна, готово повелика. Над горњом усном тек никле, густе, сасвијем отвореномрке науснице, али тако да се усна видјела. Зуби се помаљаху свакијем осмијехом, а бјеху здрави, необично бијели, широки и угласти. Лице бјеше сприједом пошироко, сухоњаво па погдјегдје лако пропушташе рубове од костију. (...) Говорио би мирно, готово тихо и једнакијем гласом, али увијек са осмијехом на устима. Веселост, њека блага, дјетињска веселост, бјеше уопште поглавита садржина Бранкове нарави. (...) У друштву бјеше весео, али смјеран. (...) Несталан као што су обично ђенијалне нарави, бјеше и Бранко, а особито кад је долазило до избора, чега да се лати. Данас је с одушевљењем учио медицину, сјутра опет коју апстрактну науку.”

Мина Караџић
(Одломци из чланка „Успомене на Бранка Радичевића”, „Орао” Велики илустровани народни календар 1878, Нови Сад)

Бранко Радичевић у Баји

„Послије смрти капетана Јосима Трумића дошле су његове биљешке у руке г. Влади Марковићу, српском народном учитељу у Митровици, а од њега сам их добио ја, да видим какве су. Читајући те биљешке обрадовао сам се, кад сам наишао гдје се говори о Бранку. Доћи ће ред и на остале биљешке, које су мјестимиче отегнуте, а засад ево ове о Бранку: »На Св. Илију 1852. одем у Бају, да посјетим Пају Ивановића; будем на св. литургији, а послвије службе боже одем са Пајом код Богобоја Атанацковића и његова брата Лазе, који ме са српском искреношћу предуспретну. Послије ручка дођу Богобој, Лаза и Алекса Петровић код Паје – код ког сам ја ручао – на каву, ту се као млади људи рашћеретамо и при чаши вина сви братинство пијемо. 24. јула (5. августа) 1852. кренем се, да моје поште у Кецељу, Ст. Иштвану и у Надудвару посетирам, а по обављеној служби одем у Бају. Ја пред гостионицу, у којој сам одсе-

сти намјеравао, а из гостионице изађе Богобој и не допусти ми да ту одседнем, но одведе ме к њему, кући, гдје славног српског пјесника Бранка Радичевића затечем, који се већ од неколико дана овдје код Богобоја као гост налазио. Сиромас Бранко! Како је тужан, како је оболио! Ту се поздравимо, а он ми приповједи како је у Карловце путовао, да још једном своје Карловце, своје незаборављено Стражилово види, јер тужним и жалосним срцем рече ми: *Ово је посљедњи пут, који у мом животу правим, ја више Карловце видјети нећу.* Ту код Богобоја морао сам и ја ноћити. За вечером седјело је понајвише младо весело друштво, па се највише пјевало и играло; и Бранко се међу младежи разонодио, па је погдјекоји *виц* и *шалову реченицу* избацио. Сјутрадан отпратимо Бранка до Дунава, гдје је пароброд стајао, и кад је стигао, опростимо се с њиме; он отпутује у Беч, ја се вратим у Хајош, а и Богобој оде у Нови Сад, гдје је своја посла имао.»

Мојо Медич
(„Бранково коло”, јануар 1896, Сремски Карловци)

„Хтео бих да мењам Бранка”

„Хтео бих да мењам Бранка, зато што свако време мења прошлост. Мислим да је Бранко онај један други. Наши песници, књижевници, па и читаоци, навикли су да замишљају Бранка, каквог је једно романтично време створило. Најчешће је узет Бранко туберкулозан, Бранко који умире од грудобоље, у Бечу. Хтео бих да подсетим да је Бранко пливао преко Дунава и натраг са друговима, кад је имао дванаест, тринаест, четрнаест, петнаест година. А то је, онда, један други Бранко... (...) Има један Бранко, затим, који је био у свом времену сасвим модеран. Бранко кога су проклињали старији, јер је био необуздан, био је младост, био је онај младић који је нама толико потребан, јер се времена мењају.”

Милош Црњански
(Одломци из књиге: Драшко Ређеп:
„Онај други Бранко”, 1985.
Разговор са Црњанским вођен 1972. године)

120 ГОДИНА ОД УПОКОЈЕЊА ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋА ЗМАЈА (1833–1904)

Песник српског духовног јединства

„Цело Српство зна, да је Змај био онај песник, који је с њим делио сваку радост и сваку невољу у току дугих педесет година, онај родољуб, који је јаче него ико и боље него иједан Србин осећао потребу и корист српскога духовнога јединства, онај трезвени посматрач српског друштвеног и политичког живота, који је силним несмама својим потресао цело српско друштво. Због тога је и разумљива она узвишена жалост, она свечана туга, са којом је Српство испратило у гроб трошни пепео великога Змаја. Том општем осећању, јединственом и по једнодушности и по изразитости, придружује се и наш часопис, који се дичио Змајевом сарадњом. (...) Сјајна особина Змајеве певаније, којом се у тој мери не може подичити лира ниједнога песника, јесте она колико племенита и несничка толико тешка и заморна страна његова рада, да је он увек био гласник свога времена, израз свога поколења, песник свога доба. За педесет година Змајева песничког рада није прошла ниједна иоле значајнија појава у јавном животу српскога народа, а да је Змај није уочио и одазвао се песмом. (...) За све време дугога и обилнога песничкога рада свога Змај Јован Јовановић беше будилац народне свести, рада, духа, слободе, — проповедник љубави и мира, борац за напредне културне и политичке мисли, одани пријатељ српске омладине, омиљени „Чика Јова” српске деце. (...) Као песник српски Змај беше велики у стварном приказивању, велики у песничком осећању, велики у добром познавању српскога језика. Таквом песнику, великом Змају, на жалост немамо заменика! Васцело Српство силно је осетило губитак свога великана и бесмртника

Змаја Јована Јовановића. Али је сину Змајев светли гроб, којим ће се мала Каменица у Срему поносити, док је Срба на свету.”

Милутин К. Драгутиновић
(Фрагменти из чланка: „Јован Јовановић Змај”,
„Дело”, јун 1904, Београд)

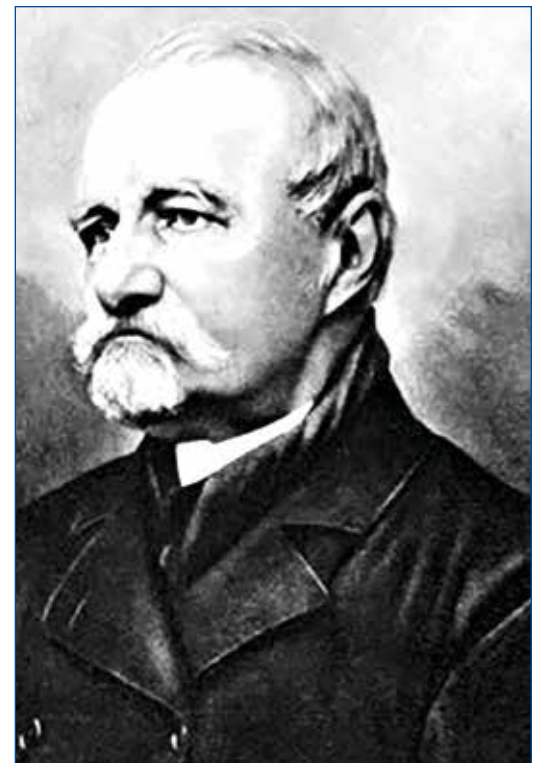

Парастос чика-Јови Змају у Будиму

„Пишу нам из Будима (20. јуна 1904.): Тужна вест, да је неумрли српски песник Змај Јован Јовановић умро, потресла је и нас овде на мртвој стражи Српства, јер у Змају чика-Јови изгубисмо човека, који је цео свој живот у средини милог му Српства посветио и за њега радио. Српско будимско певачко друштво »Зора« да би се одужило блаженој сени његовој, приредила је парастос за пок. племените душе његове у овдашњој срп. прав. цркви уз учешће будимских и пештанских грађана обојега пола. На претходно одржаној св. Литургији појало је пев. друштво »Зора« мешовити збор, по свршеној св. Литургији чланови »Зоре« окружише на узвишеном и украшеном месту постављено кољиво, сваки члан имао је воштаницу у руци као и остали присутни, могао си сваком са лица читати жалост за покојником. Парастос одслужили су пречасни г. Велимир Недељковић парох и окр. прота будимски, Герман Бошковић војни свештеник и дворски ђакон Доситеј Поповић. На јектенија одговарало је пев. друш. »Зора« мешовити збор, уз пратњу присуствујућих. На парастосу заступљено »Коло млади Срба« у лицу г. Марка Вилића председника Пештанског тргов. занат. пев. друштво »Слога«.

По свршеном парастосу отишло се у дворану, гдје је друштвени председник г. др. Милош Богдановић укратко али језгровито истакао заслуге неумрлога песника Змаја Јована Јовановића уз одзив »Слава чика-Јови Змају!« Ево овако знају Будимци своје заслужне српске великане славити и жалити.”

(„Застава”, 24. јун 1904, Нови Сад)

Крпиче из текст-стилне радионице

Не могу да обујем ципеле у јутарњем мраку, најзад примећујем да леву ногу гурам у десну ципелу, као поп у калашкој анегдоти који је уместо мантије обукао попадијину спаваћу те му појац из певнице поји: „Игумане, очи ти испале”, а поп из олтару одговара: „Мрачно беше па се не виђеше”.

Најзад обујем ципеле и удевам гајтане.

Из детињства памтим реч „удевати”, али нисам је сретао деценијама, све до јуче када сам је чуо од традиционалног транспортера мобилне робе који просипа бисере некадашњег језичког богатства у Калазу.

*
Гледам слике:

Мој отац – професор математике – као руководицац школског тамбурашког оркестра.

Мој деда Вељко – тамбураш – као радник бродоградилшта у Старом Будиму.

Мој Милош Црњански – писац – као фудбалер темишварског клуба.

Мој сопствени лик – млади ја – као птица. Или авион. Изводим гимнастичарску фигуру „предња вага”. (У позоришном бифеу!)

*
Улазим у нову књижару, грађену у неконвенционалном стилу – са улазом кроз прозор (у ствари кроз излог); треба да прекорачим онижу полицу са књигама.

Насмешеној продавачици кажем да је сва срећа што није дошао мој отац, јер он – онако стар – не би могао да ускаче кроз излог, но продавачица ме уверава да би мој отац свакако приметио улазна врата с друге стране стуба.

*
Нови мост код Калаза: челична грдосија као декор из научно-фантастичног филма.

Долazeћи колима преко моста, улећем у нову панораму: прво видим планине све у једном кадру: Кевил, Пилиш и Тутањ делују као збијена гомила (варка ваздушне линије), затим из њиховог наручја израња Калаз: куће као пилићи у огромном зеленом гнезду.

Доле у Дунаву плута Лупино острво налик на рибу. Видим га онако како га виде птице. („Еј, држи волан!, разбијеш ограду, авлија.”)

*
Јуче на гробљу у Чипу (село јужно од Будимпеште на острву Чепел) угледах стари надгробни споменик с натписом „Неранца Тодор”. Пише неправилно „Неранджа”.

То мора да је она Неранца Тодоровић од које је Тихомир Вујичић записао више народних песама. Све су тужне и говоре о неоствareној љубави.

*
Идем на вађење крви. То ми је увек фрка и брука, не волим када ме освешћују уз коментаре да таква људескара, а ето... („пала мува на медведа а медвед се...” – у Калазу кажемо: - „уср’о”). Удваравам се дакле баби која ме боде, засипам је комплиментима, а она ми решета подлактицу као да ми тетовира стрелу и срце.

*
Петар Милошевић
(Одломци из књиге: „Тиња Kalaz”)

У ДОСЛУХУ СА НАШОМ БАШТИНОМ

У ивањском мелем-колу

У том живом мелем-венцу, око огња, око храма православног, чистим срцем, бистрим оком, неспутаном игром-песмом у радости и у нади дан искреног посвећења свему оном што је Светлост. Што је вера у топлину и доброту...

У свему оном људском на шта се ослања ход кроз вечно, посебно место имају народне игре и песме која настају као ехо праисконског дослуха између земље и неба, између настајања и нестајања, а тек у садејству, у јединству чине живот. Оно светлосно у нама сливено у реч

простору с таквим коренима и духовним вредностима није ни било. И да се не заборави! Починеним злом бива ништење сваког, а најпре оног егзистенцијалног, потом и оног људског, националног, верског, духовног идентитета.

Срећом, или више ваља бити захвалан том космичком уму, тој сили над свим силама што увек нађе и време и начин да угаси тај паклени огањ, постојан је тај иконски жижак у нама који нас чини не само живим, па докле се и како се може, него и да се и сами осећамо делићем вечног, макар и на трен.

Постојан је Ивањдан! Дан у славу сунца, дан потпуне, безостатне вере у живот и радошћу, песмом о љубави, о нежности, прескоком преко великог огња једнако и мушког и женског света, распеваног, разиграног, оног чилог и смелог што мисли и шта верује да је, попут жита на плодној њиви отежалог класја, да је попут оног у пољу жутог цвета ивањског, броћице, јованданче (*Galium verum*), коначно и само за плодност приспело, за чврсто и оштро „рало” (мушко ли је) и у прву бразду (женско, топло, набујало) за мушко-женску игру и гласом и стасом већ доспело. Потом, у истој игри, у колу што и само на ивањски

венац личи, песмом чежња исказана реч мелемна: - Дај, Боже, љубав, нежност, топлу ложницу намах, ил’ чим рана јесен пристигне! И то биље у венцу

за песму, или у складно сазвучје што је по свом срцу, по његовим откуцајима најпре распознато и свом кораку прилагођен ритам, па све у лепом садејству бивају песма и звук. Игром и песмом бива и опстаје тај праисконски, вечни огањ/плам у нама. Бива и глас и слово у језику српском којим се за вјеки и у вјеков најбоље разумемо. Што је суштинско и непобитно сам битак – духовни жижак народу међу народима у кули вавилонској: чуј и бруј свега оног без чега нам властитог, људског лица нигде не има. Да, било је и биће понешто, а о томе не само историја, него и оживљени у души српског рода својом песмом, и оном лирском, по Вуку, нежном, женском, и песмом јуначком, епском, а по старом ризничару народног нам блага, оном мушком, што гуслема и гајдама, тамбурицом, ил’ фрулицом, нежном срцу и мудрому слуху готово све истине о животу све казују.

Бива, као да је и то усудно правило, као да је клетва или нечија по казни задата обавеза, да нам се с времена на време и стравична невоља догађа, кад све то што је сила, што је огањ и потоп, ка нама ничим заштићеним велике невоље са свих страна навале, те бива зло. Бива и чупање дубоких корена, безумни изгон са предачких огњишта, велике сеобе, магром(!), брисање имена и преименовање матерњег нам језика. Отимање, крађа, присвајање вековне нам баштине као да нас никад на том

у који се сплићу и лековите травке, лек народни за многе болке, обавезно, има ли га у близини, кантарион, за све ране, дубљи удах, ноћ мирнију, смех ведрији, ту снагу већу, вољу јачу, мелем први, сви ти људски, лепо и ведри, полетни, живота пуни и за продужење живота умом и снагом доспели/дозрели људски изданци, у један су, у ивањски мелем-венац уплетени.

У том живом мелем-венцу, око огња, око храма православног, чистим срцем, бистрим оком, неспутаном игром-песмом у радости и у нади дан искреног посвећења свему оном што је Светлост.

Што је вера у топлину и доброту.

Што истим треном, у васељени и у човеку, истим жаром све просветли.

У једну жишку што све сабира, све сажима.

И не чуди што тога дана, али само на Ивањдан, и само Сунце застане и – народ вели – трипут заигра.

У ивањском мелем-колу, Сунце моје заиграло!
Давид Кеџман Дако

ЉУБИНКА ПЕРИНАЦ СТАНКОВ

Мапа на пелени

Вера Сидоренко Јелашић „Пламтећи сумрак”

Укрцали су их у марвене вагоне. Нису знали ни куда ће их одвести, ни шта ће са кућом бити, ни шта ће са силном стоком коју нису могли повести, ни ко ће башту заливати, ни хоће ли комшија стару кобилу Лиску (коју су код њега оставили јер је нису могли повести у недођију) тимарити, ни хоће ли неко њене руже заливати. Све су леје под конач остале, треба их плевити, парадајз и паприку треба заливати, зелену салату треба редити.

Никад раније Наталија није чула за „кулаке”, нити је разумела зашто их одједанпут прве комшије у Дињашу тако зову, а од малена се познају, нити зна како се нешто преко ноћи може постати? Деда Степа каже да је то нешто политички, ал’ паори се у политику не разумеју, а за детаље тих политичких проблема због којих повратак овог тренутка није могло бити, није ни марила. Само је ћутала и замишљала себе под бресквом у својој башти. Ове године су баш родиле. И шљиве, и кајсије, и крушке. Волела би да је сад у својој кујни запалила ватру у шпорету, па да пристави посни паприкаш. Петак је данас. Деца би тражила крофне са пекмезом од јагода, који је тек била скувала. Набрала би мало салате и зеленог лука. Успут би још једанпут прошла баштом, накупила би у теглу „колорада” (кромпирове златице), да их угњечи кад дође до путање од цигала. Млад кромпир још нису ни пробали.

Ко зна где овај воз води?!

Посматрала је помало расејано, а помало и уплашено људе око себе. Једни су разговарали и покушавали да одгонетну где их воде, други су, склупчани као заметак у мајчиној утроби, спавали, трећи су одбијали да седну и стојећи, погнутих глава, нешто чекали пред вратима. Личили

су на живе споменике упалих рамена, гледајући под собом како земља измиче, како се шине преплићу, како се спајају, савијају, миголје, змијски, претеће.

Наталија је погледала према младој жени која је превијала бебу. Српкиња је, из Сенпетра. Жедна је, као и сви у том вагону, скоро да ће јој понестати млека. Њени су покрети сигурни. Клечећи на слами нагиње се над дететом и завирује кроз прорезе на вагону. Завршила је са превијањем, и полегла новорођенче на леву руку потрбушке, из кецеље је извадила тинта оловку и на пелени забележила име станице, где је воз застао. То је радила сваки пут кад би кроз прорезе на даскама вагона успела да прочита назив места куда пролазе.

Зна Наталија шта она ради. Једном је прочитала у некој књизи да су се деца изгубила у шуми, и имала су само парче хлеба код себе, па су то парче дробила, да за собом оставе траг, да знају по мрвицама да се врате својој кући.

Мојој прабаби Наталији се марама развезала, и њени рубови су заокружили рам иконе Свете Петке коју је била чврсто загрлила. „И не напусти нас, светитељко наша! Смилуј се болу нашем!” – одзвањао је њен глас. У моћ Свете Петке она је свом силом веровала. Јер Петковача јој је била кућна слава. Свету Петку је молила кад је Лала отишао у рат, па га је она вратила. Без ноге, али живог. Други се уопште нису вратили.

И овај воз ће негде стати. И једним возом ћемо опет кући, помисли Наталија, бришући сузе и чело крајем марама.

Неколико година касније један део оних који су депортовани, вратили су се из Барагана, међу њима и она жена и њена беба са исписаном мапом за изгубљене на пелени. Моја Наталија се никад није вратила у родни Дињаш. Кад је ведар јунски дан, ту око Дова, погледам у небо. Тамо је, путује негде и носи ону икону Свете Петке са собом. ■

ЋОРЂЕ НЕШИЋ

Стара Драва (гусарска и риболовачка чуда)

Стара Драва је старо корито ријеке Драве чији је меандар прокопавањем 1803. пресијечен и ток ријеке помјерен два километра сјеверно од Бијелог Брда. Сеоска легенда каже да је тај захват направљен због гусарења којим су се бавили поједини мјештани Бијелог Брда и Сарваша. Велики меандар успоравао је ток ријеке толико да су бечке лађе пловиле врло лагано. То су користили локални гусари и својим малим брзим чамцима пристајали су уз бок лађа и пљачкали унезвјерене путнике и посаду. Скривали би се у лагумима ископаним у лесу дравске обале. Због тога је жута *ка унд ка монархија* раселила село Сарваш, а Бијело Брдо држала под оружаним надзором. Трагове ове легенде налазимо у роману Марије Јурић Загорке *Витез славонске равни*, гдје је главни негативац историјска личност *бећар и харамбаша* Стојан Варница који Бијело Брдо *зове кулом својом најјернијом*. Овај харамбаша објешен је 1745. на губилишту испред осјечке тврђаве. Стара Драва је остала богазима повезана са Дравом и са Дунавом. Пружа се поред Бијелог Брда у дужини од 4 до 5 км (зависно од водостаја). Бјелобрдци је зову Драва, а нову ријеку Брза Драва. Стара Драва је природно мрестилиште у које са прољетним водама уђе мноштво рибе привучено топлином плићака и обиљем хране. У Старој Драви сви Бјелобрдци су прошли обуку у пливању, а њена риба хранила је и финансијски одржала генерације мјештана.

Нисам имао ту срећу да имам учитељицу тениса или француског, али сам у дјетињству имао учитеља пецања. Није то био званични учитељ, него комшија прекопута, ратни инвалид од 1945. Пецање му је било све у животу, а код нас дјецета вјештина је била питање части. Кад би ми

комшија рекао: *Ујутро идемо на пецање. Крећемо у два!*, трнци су ми пролазили тијелом. Од узбуђења нисам могао заспати цијеле ноћи. А и бојао сам се да учитељ не оде сам. Знао сам да ће ме викнути само једном, па ако чујем – чујем. Лежао сам у кревету затворених очију, са вјечном сликом пловка који риба вуче у дубину. Чим бих наслутио да је вријеме за устајање, скакао сам из кревета и обављао завршне припреме. Воду и

храну није било дозвољено носити. По мраку смо се спуштали до Старе Драве и веслали сат времена на исток. На планирано мјесто стизали смо у само свануће, у тишини се распакивали и забацивали удице. Дисциплина је била спартанска. Без сувишних покрета требало је пресједити десетак сати у плитком чамцу. Све ме је бољело, али нисам смио показати. Само сам гледао шта учитељ ради, како ставља мамац, како забациује пецаљку, кад даје контру и слушао како ми чита воду. Тако сам учио како осушити, увезати и лакирати бамбус, како завезати удицу, гдје су рибље стазе и богази, гдје и како живе лињаци, шта воле бандари, кад гризе штука, како преварити шарана... Недавно је, у дубокој старости, умро мој учитељ. Био је најбољи пецарош ког сам познавао. Читао је воду лако као што сам ја читао књиге. ■

Вера Сидоренко Јелашић „Ударање валова о обалу”

Душевне муке Мита Салашанина

Трошне зидине утврђења у Доброкусу, опасане тихом реком Капош, огледале су се у мочварној зеленкастој води. Дворац се уздизао на једном брдашцету и састојао се од једне велике одаје и кухиње. Памтио је и срећнија времена и одавно је прислушкивао отегнуто појање српских мартолоса који су најпре били у служби турског султана, а потом и бечког цара. Витка кула од опеке, покривена црепом, надвила се над мочваром и с гордошћу је мамила војске које су отуд долазиле. Овде се налазио и мемљиви подрум који је упамтио многе болне крике и уздахе.

Ћуприје није било, па се сувом ногом и није могло прећи на острво. На ади су, растркане без реда као деце играчке, биле приметне малене чатмаре грађе од плетера и премазане блатом. Шћућурило се ту око педесетак српских домова тршчаног и сламнатог крова на две воде. Та, наврат-нанос подигнута кућишта била су више колибе него сигурна станишта, ни близу кућама које су красиле оближњу паланку Домбовар.

Притиснута уз шуму, северно од реке Капош, у плими питомог брда, поспаним прахом разастра, лежала је варошица Доброкус. Овде су се нисале ниске, трском покривене куће од којих је мало која била опасана нахереним плотом. У центру се белела црква брвнара сламнатог крова. Звоник, начињен од тесаних дрвених греда и дасака, био је одвојен од оних храмова. Врх торња красио је двоструки крст.

Доброкус је имао чак три православна свештеника. Између Будима и Печуја мали је број био оних српских насеља која су се могла похвалити како недељом и о празницима троица служе свету литургију. Ни у оближњој Толни, ни у Домбовару, нити у Новој Паланци, Пакшу, Перкати, Белцу, Медини, Јањи, Пинцехељу, Озори, Тамашју, па ни у шомођском Копању, или барањском Домбоу, није било толико српских духовника. Изузев оближњег манастира Грабовца, на челу са игуманом Јефтимијем Његомировићем. Када би повремено игуман Јефтимије посетио Доброкус, тај дан би у души овдашњих Срба остао са значајем изузетног догађаја.

Доброкуски Срби су једном приликом љуту замерили својим духовницима када је јануара 1690. године онижи и сувоњави отац Никола Стојић, месни парох са образом човека који болује од хроничне горушице, у Печују потписао документ о сједињењу са Римском црквом, и када је о Јовањдану, у храму својим парохијанима саопштио прелазак на унију и прочитао им указ комесара Тулија Миља: „Свако је дужан да Јефтимију Његомировићу, игуману манастира Грабовца, потпуном унијату Римокатоличке цркве, одаје поштовање које му припада. Свако је дужан да буде послушан и да наређења игумана тачно извршава. Осим тога свако је дужан да овај указ без икаквог оклевања и противљења испоштује. Онај ко се не подвргне овој заповести, пашће у немилост преузвишеног царског и краљевског Величанства, и биће тешко кажњен због деликта непослушности према претпостављеним властима!”

Остали свештеници заједно са оберкапетаном Вуком Перкаћанином, сеоским кнезом Савом Копањцем и нотаром Томом Пекаром, једва су успели да спасу живот проте Стојића. Најгорченији у бесу беху капетан Перо Кесић и Саво Вујина. Горопадни Ђерман Вакљубац опсова матер керску и извади нож. Стамени Мито Салашанин потегне преклопну чакију. У храму настаде гуркање и метеж. Замало да је проливена крв испред скрмног иконостаса.

Неколико недеља потом, Мито Салашанин потражи од проте Николе Стојића опроштај грехова. Већ подуже време, одмах после срамног догађаја у храму, Салашанина су све учесталије мучиле ноћне море. Навратио је код свештеника за утеху и спас своје душе.

– Оче, има већ пар дана како ме биједа ’вата. Да л’ би ми мог’о помоћ’? – обрати се Салашанин проти.

Сувоњави свештеник са разбарушеном проседом брадом и косом, која је вапела за чешљом,

дремучкао је у хладу великог храста и лагодно грицкао травчицу међу напућеним уснама. Кошчата и маљава прса вирила су испод раздрљане, упљуцкане мантије чија се оригинална боја тешко могла разазнати.

– Узми свеже листове босилјка, синко, па ји прелиј врелом водом, мало причекај, па ту теју гуцкај полагаано. О’ма’ ће ти проћ’ грчеви...

– Не, оче, друга је биједа...

– Како друга, синко мој кукавни? – прошкиљи духовник.

– Па, знадеш, кад сам ономад потег’о чакију на те... Та, знаш, оче, мора да је уш’о каки враг у мене, шта ли већ... – започе Мито Салашанин.

– Не’ш ва’да да се исповједиш, синко?

– Чин’ ми се, вала, да б’ ми то помогло...

– Добро, сачекај мало да из торбе извадим епи-трахиљ – седе прота и поче да претура по вуненој торби.

– Е, оче, кад сам доч’о да си и ти у Печују прист’о на унију, мен’ у’вати бијес... – нестрпљиво започе причу Салашанин.

– Стан’, синко, куд си навро, та постоји ва’да њеки ред... Чекај сам’ да нађем Требник – духовник настаје да претражује торбу из које су искр-савала различита чудеса и непотребне ствари.

– Аха, ев’ га. Чекај, синко, чекај, сам’ да нађем... Треб’ ми „Посљедованије о исповједанији”... Хај, мишови, бола вас изела, цијелу књигу сте м’ из-гр’зли. Ударјо гром у вас, Боже м’ прости. Аха, ево, наш’о сам... Па да почнемо. Прекрсти се синко. Тако, благ’ мени...

Отац Никола Стојић изговори возглас, потом узводне молитве од Трисвете песме до Оче наша. Затим прочита педесети псалам цара Давида и покајни тропар са свештеничким молитвама за опроштај грехова.

Завршивши, прота енергично поче да чита одговарајући одељак из Требника: „Рци ми чадо: ашче вјерујеш, јако церков католическаја апостолскаја...”

– Шта велиш, оче? Как’а католичка црква? Не’ш ва’да и мене поунијатит’? – изненађено га прекиде Салашанин. – Ће продаде душу ђаволу? Нисам ти ја каки папишта ил’ унијат проклети! – просикта изнервирано.

– Е, јес’ луд, па то „католическаја” значи собор-наја, синко мој, саборна... – смиривао га је прота.

– Но, ај’мо даљ’... јако церков католическаја апостолскаја на востоце је насажденаја и возрашченаја, и от востока по всеје вселенеје разсејанаја, и на востоце и досеље недвижимо...”

Салашанин, не схватајући значење ових речи скрши своје обрве па ошине погледом свештеника.

– Знаш ли читат’ Вјерују? – изненада га упита духовник.

– Не знам ти ја то, оче... – прошапута nelaгодно Салашанин.

– Ха, бола те ’ватала, как’ то да не знаш? Нис’ утувјо „Вјерују во јединаго Бога...”

– Нисам, оче... – рече погнуте главе Мито.

– Ајд’, добро, онда ћ’ ја умјесто теб’ змолић’ – одмахну духовник и поче брзо да изговара речи молитве.

Завршивши он се поново обрати Салашанину.

– Е сад, „Рци ми чадо: Не бил ли јеси јеретик, или отступник? Не держалсја ли јеси њни, их капишча посјешчаја, поученија слушаја...?”

– Јеретик, велиш, оче? Сачувај Боже! – прекрсти се набрзак Мито Салашанин.

– Здравно фино. Е, онда, овај дио и не морам читати. Него, „Рци ми чадо: Не растлил ли јеси дјевства твојега малакијеју? Не малакствујеш ли?”

– Шта ти то дође, оче...? – изненађено ће Салашанин.

– Рукоблуд, синко... – објашњавао је духовник одмеравајући га лукавим погледом.

– Ама, шта ми ту којешта диваниш... – узрујано рече причесник.

– Па сад јеси л’ ил’ ниси радјо так’ штогоћ’? – обречну се прота Стојић.

– Кад сам био дјечарац још се и трефило, ал’ сад, фала Богу, већ не морам так’е ствари радит’..

– одговори помало збуњено Мито.

– Добро, е, ондак идемо даље. „Рци ми чадо: Не мужеложествовал ли јеси кого, или ин тебје?”

– Шта кажеш? – забезекнуто рече Салашанин.

– Да л’ си, оно, био с мушкарцом ил’ је мождар он тебе... – објашњавао је полагаано свештеник.

– Саклони ме Боже! Оче, за как’е ме то свињарије питаш? – продера се Мито.

– Не питам те ја, нег’ чатим шта ми у књиги пише! – повиси глас свештеник. – Е, ај’мо, ондак, даље по реду: „Не собљудил ли јеси со женоју? И колицјемји палсја? И каја лица виша, пушченици ли, или имјејущчија мужи”

– За шта м’ то питаш, оче? – неразумно разрогачи очима Салашанин.

– Та, јеси л’ спав’о с неком распуштеном ил’ с удатом женскином, грч те скупио!

– Па сад не знам да л’ се ту рачуна и Ракиља Кескеновић коју, чујем, и ти...

– Ћут’, будало! Ман’ се лудорија, бола те изела... И не гријеш ли душом... Нег’ да те још’ приупитам... Хај, шта л’ ту пише? – зашкиљи очима духовник.

– Еј, не можемо право прочитати. Мишови проклети, да ји Бог убије и саклони... – бречну се свештеник. – Аха, ево: „Рци ми чадо: Не палсја ли јеси в родје твоје с њеком лицјем, или с кумоју твојеју?”

– Са својом кумом, оче? – замишљено рече Мито Салашанин.

– Сам’ да знаш да она халајкуша Ракиља к’о да је муњу прогутала – залети се прота.

– Та, та би и мр’ца пробуд’ла! – одушевљено закликта Салашанин.

– Дост’, дост’... – одмахивао је духовник. – „Рци ми чадо: Не палсја ли јеси с женоју твојеју чрез јестество...?”

– Како? Ништ’ ти ја то не разумијем, оче...

– Како не разумијеш? Ал’ си ти блентав, гром те спржио! Та оно, кад си био са женом... Јеси л’ је, оно... у стражњицу, синко...

– Оче... – Салашанин остаде без речи, па прогута пљувачку.

– Добро, де, ја само чатим онако како је о’ће написато. Но, да видимо шта још пише... Ха, гину му његову, овај дио сам изоставјо... – обрса зној са чела свештеник. – Шта ћеш, морам и то прочитат’: „Рци ми чадо: Не палсја ли јеси со скотом, или со птицеју?”

– Оче, та зар и тог’ има? – запрепасти се Мито Салашанин и погледа на пауна који је управо у том моменту окрену леђа и раширио лепезу дугог разнобојног перја.

Мито Салашанин без поздрава окрену леђа и оде. Снужден, дохвати се бардака па се добро напи виљанскога вина.

Драгомир Дујмов
(Одломак из романа „Сабља у језику”)

Српски коњаник из 18. века